

A KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁS
ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁSOK A XXI. SZÁZADBAN
KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN AZ OKTATÁSI REFORMOK TÜKRÉBEN

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2019. március 28–29.

Tanulmánykötet

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ
У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ
ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY
IN THE FIELD OF SECONDARY AND HIGHER EDUCATION OF EASTERN
AND CENTRAL EUROPE IN LIGHT OF EDUCATIONAL REFORMS

International Academic Conference
Berehove, March 28–29, 2019

Selected papers

A KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁS ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁSOK A XXI. SZÁZADBAN KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN AZ OKTATÁSI REFORMOK TÜKRÉBEN

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2019. március 28–29.

Tanulmánykötet

Szerkesztette:

*Berghauer-Olasz Emőke, Gávriljuk Ilona,
Hutterer Éva és Pallyay Katalin*

„RIK-U” Kft.
Ungvár
2019

УДК (ЕТО): 061.3(477.87)

K– 93

A kiadvány a 2019. március 28–29-én Beregszászban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia és Pszichológia Tanszéke által rendezett *A köz- és felsőoktatás előtt álló kihívások a XXI. században Kelet-Közép-Európában az oktatási reformok tükrében* című nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadások anyagát tartalmazza.

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Kiadói Részlege és Pedagógia és Pszichológia Tanszéke
közreműködésével.

Szerkesztette:

*Berghauer-Olasz Emőke, Gávriljuk Ilona,
Hutterer Éva és Pallay Katalin*

Korrektúra: *Grica-Varcaba Ildikó, Lőrincz Marianna, Kordonec Olekszandr*

Tördelés: *Tótin Viktória, Dobos Sándor*

Borítóterv: *Dobos Sándor*

A borítón a Pedagógia és Pszichológia Tanszék tanító és óvodapedagógia szakos hallgatói láthatók. A felvételeket Csopák Éva és Espán Margaréta a tanszék rendezvényein készítette.

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek: *Orosz Ildikó, Dobos Sándor*

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

A tudományos rendezvényt és a kiadvány megjelenését támogatta:

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

Kiadó és nyomdai munkák: „RIK-U” Kft.
88000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua
Felelős vezető: Sztanyisevszkij Jevgen

ISBN 978-617-7692-33-0

© A szerzők, 2019

© A szerkesztők, 2019

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2019

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

За редакцією:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Єва Гуттерер та Каталін Поллої*

ТОВ «РІК-У»
Ужгород
2019

УДК: 061.3(477.87)

К– 93

Збірник містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», яка відбулася 28–29 березня 2019 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II.

Підготовлено Видавничим відділом спільно з
кафедрою педагогіки та психології Закарпатського угорського
інституту ім. Ференца Ракоці II

За редакцією:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Єва Гуттерер та Каталін Поллої*

Коректура: *Ільдико Гріца-Варцаба, Маріанна Леврінци, Олександр Кордонець*

Верстка: *Вікторія Товтін, Олександр Добош*

Обкладинка: *Олександр Добош*

На обкладинці: студенти спеціальностей «початкова освіта» та «дошкільне виховання» кафедри педагогії та психології. Фото зроблені Євою Чопак та Маргаритою Ешпан на кафедральних заходах.

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр “Опацої Черє Янош” при ЗУІ ім. Ф.Р. II*

Відповідальні за випуск: *Ільдико Орос, Олександр Добош*

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Проведення конференції та друк збірника здійснено за підтримки:

Видавництво та поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»
88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36. E-mail: print@rik.com.ua
Генеральний директор: Станішевський Євген Вікторович

ISBN 978-617-7692-33-0

© Автори, 2019

© Редактори, 2019

© Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

**CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY
IN THE FIELD OF SECONDARY AND HIGHER
EDUCATION OF EASTERN AND CENTRAL EUROPE
IN LIGHT OF EDUCATIONAL REFORMS**

International Academic Conference
Berehove, March 28–29, 2019

Selected papers

Edited by:

*Emőke Berghauer-Olasz, Ilona Gávriljuk,
Éva Hutterer and Katalin Pally*

”RIK-U” LLC
Uzhhorod
2019

УДК (UDC): 061.3(477.87)
К– 93

The publication contains the materials of the international academic conference “Challenges of the 21st century in the field of secondary and higher education of Eastern and Central Europe in light of educational reforms” held on 28–29 March, 2019 in Berehove. The academic event was organized by the Department of Pedagogy and Psychology of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education.

Prepared at the Publishing Department of Ferenc Rákóczi II
Transcarpathian Hungarian College of Higher Education in cooperation with
the Department of Pedagogy and Psychology

Edited by:

*Emőke Berghauer-Olasz, Ilona Gávriľjuk,
Éva Hutterer and Katalin Pallay*

Proof-reading: *Ildikó Grica-Varcaba, Marianna Lőrincz, Olekszandr Kordonec*

Makeup: *Viktória Tótin, Sándor Dobos*

Cover design: *Sándor Dobos*

The book cover features students of the Department of Pedagogy and Psychology. The photographs of extra-curricular activities were taken by Éva Csopák and Margaréta Espán.

Universal Decimal Classification (UDC): *The Apáczai Csere János Library of
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

Responsible for publishing: *Ildikó Orosz, Sándor Dobos*

Authors are responsible for the content of research papers.

The international academic conference and the publication of studies sponsored by:

Publishing and printing: "RIK-U" LLC
88000 Uzhhorod, Gagarin Street, 36. E-mail: print@rik.com.ua
Responsible manager: Jevgen Stanyisevskiy

ISBN 978-617-7692-33-0

© Authors, 2019

© Editors, 2019

© Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

TARTALOM

Baracsi Ágnes: PÁLYAKEZDÉS A „FEKETE PEDAGÓGIA” ÁRNYÉKÁBAN.....	21
Berghauer-Olasz Emőke: A KINETIKUS ISKOLARAJZ MINT KÖZÖSSÉGEK REJTETT KAPCSOLATAINAK FELTÁ- RÓ MÓDSZERE.....	31
Bida Olena: EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS A PE- DAGÓGUSKÉPZÉS FOLYAMATÁBAN.....	41
Cséke Katalin: ROMA TANULÓK HELYZETÉNEK TANÁRI PERCEPCIÓI	47
Csoóri Zsófia: A PEDAGÓGUSKÉPZÉS FEJLŐDÉSÉNEK SAJÁTOS SÁGAI KÁRPÁTALJÁN A XVIII. SZÁZAD VÉGE ÉS A XX. SZÁZAD ELSŐ FELE KÖZÖTT A LEVÉLTÁRI FORRÁSOK ALAPJÁN.....	57
Csopák Éva: AZ ALTRUIZMUS MEGJELENÉSE ÓVODÁS- KORÚ GYERMEKEK KÖRÉBEN	65
Dzsanda Galina: AZ UKRÁNNYELV-TANÍTÁS AKTUÁLIS KÉRDÉSEI A NEMZETISÉGI KISEBBSÉGI ISKO- LÁK KÉTNYELVŰ KÖZEGÉBEN.....	77
Fónai Mihály: OSZTÁLYTERMI BEFOGADÁS ÉS SAJÁTOS NEVELÉSI IGÉNY.....	85
Gonda Zsuzsa: DIGITÁLIS SZÖVEGFELDOLGOZÁS A MA- GYARTANÁRKÉPZÉSBEN	93
Greba Ildikó – Knobloch Beáta: AZ INKLUZÍV OKTATÁS FEJLŐDÉSE UKRAJNÁBAN.....	103
Hnatik Katalin: A MAGYAR MINT IDEGEN NYELV TANU- LÁSÁNAK LEHETSÉGES BUKTATÓI NYELVTANU- LÓI SZEMMEL	111
Hollósi Hajnalka Zsuzsanna: SZEMÉLYRE SZABOTT DIF- FERENCIÁLÁS AZ ALAPFOKÚ OKTATÁSBAN A LEMORZSOLÓDÁS ELLEN	119
Hollósi M. Cecília: A FŐISKOLÁSOK MENTÁLHIGIÉNÉS MEGSEGÍTÉSE PSZICHOLÓGIAI ESZKÖZÖKKEL.....	127
Horváth Kinga: A FELSŐOKTATÁS ELŐTT ÁLLÓ KIHÍVÁ- SOK A PÁLYAORIENTÁCIÓ MEGKÖZELÍTÉSÉBŐL.....	135

Horváth Kinga – Tóth Péter: PEDAGÓGUSHALLGATÓK NÉZETE AZ IDEÁLIS TANÁRI INTERAKCIÓS STÍLUSRÓL EGY EMPIRIKUS KUTATÁS TÜKRÉBEN	159
Huszi Ilona: A MEGFIGYELÉS MINT IRÁNYÍTOTT TEVÉKENYSÉG ALKALMAZÁSA AZ ANGOLTANÁRKÉPZÉSBEN	171
Juhász Valéria: A SIGHT WORD OLVASÁSTANÍTÓ MÓDSZER ALKALMAZHATÓSÁGA A MAGYAR OLVASÁSFEJLESZTÉSBEN	179
Kirdan Alexander: GAZDASÁGI SZAKEMBEREK KÉPZÉSÉNEK RENDSZERE LENGYELORSZÁGI ÉS UKRAJNAI FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE ALAPJÁN	189
Kiss Julianna: AZ UKRAJNAI MŰVÉSZETOKTATÁS AZ OKTATÁSI TÖRVÉNYEK TÜKRÉBEN KURRIKULÁRIS ÉS EXTRAKURRIKULÁRIS SZÍNTEREKEN	193
Koncz Tímea: AZ ÓVODÁSOK ERKÖLCSI NEVELÉSE AZ IRODALOM ESZKÖZEIVEL.....	203
Kóré Dóra – Atroscsenko Tatjana: A LEENDŐ PEDAGÓGUS SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉSE MULTIKULTURÁLIS FELSŐOKTATÁSI KÖRNYEZETBEN	213
Kucsaj Tatjana – Kucsaj Olekszandr: IKT-TECHNOLÓGIÁK ALKALMAZÁSA A SZAKMAI TEVÉKENYSÉGRE VALÓ FELKÉSZÍTÉSBEN	219
Kuzminszkij Anatolij: AZ ÖNMENEDZSELÉS SZEREPE A SEGÍTŐ HIVATÁSBAN MINT A PSZICHOSZOMATIKUS KIÉGÉS MEGELŐZÉSÉNEK ESZKÖZE.....	223
Lebovics Viktória: TARASZ SEVCSENKO <i>ÁLOM C.</i> MŰVÉRŐL EGY KICSIT MÁSKÉNT	233
Margitics Marianna: IKT-TECHNOLÓGIÁK ALKALMAZÁSA AZ OKTATÁSBAN	241
Márton Sára: TKO1114	247
Molnár Ferenc: A BEREGI FŐESPERESI KERÜLET GÖRÖGKATOLIKUS NÉPISKOLÁINAK OKTATÁSI HELYZETE AZ 1840-ES ÉVEKBEN.....	255

Mónus Ferenc: MERRE TOVÁBB CIVILIZÁCIÓ? – A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS HANGSÚLYAI A XXI. SZÁZAD KÖZ- ÉS FELSŐOKTATÁSÁBAN	265
Nagy Edit: A MUNKÁVAL ÖSSZEFÜGGŐ DISTRESSZ JELENTŐSÉGE ÉS KÖVETKEZMÉNYEI	275
Nagy György: AZ ISMERETEK HATÉKONY KÖZVETÍTÉSE KÖRNYEZETISMERET-ÓRÁN	285
Nagy Melinda – Strédl Terézia – Szarka László – Zahatňanská Mária – Poráčová Janka: TOLERANCIA ÉS TOLERANCIÁRA VALÓ NEVELÉS A SELYE JÁNOS EGYETEM TANÁRKÉPZŐ KARÁN	295
Nárai Márta: FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK SZEREPE A FIATALOK TÁRSADALMI ÉRZÉKENYÍTÉSÉBEN	305
Orosz Ildikó: A FORMÁLIS ÉS NONFORMÁLIS TANULÁSI TEVÉKENYSÉG KIEGYENSÚLYOZOTT ÖSSZEANGOLÁSA A FELNŐTTKÉPZÉSBEN	315
Pallay Katalin: A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG AZ UKRÁN OKTATÁSPOLITIKA ÚTVESZTŐJÉBEN	321
Pallay Mária: NEMEK KÖZÖTTI BÉREGYENLŐTLENSÉG: A PÁLYAVÁLASZTÁS MINT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐ	333
Pávlovics Judit: A KORAI IDEGENNYELV-OKTATÁS TARTALMÁNAK ALAKULÁSA A XX. SZÁZAD VÉGÉN ÉS A XXI. SZÁZAD ELEJÉN	343
Pillar Granville: ESETTANULMÁNY: EMPIRIKUS VIZSGÁLAT AZ INTEGRÁLT MULTISZENZOROS INPUT HATÁSAIRÓL A NYELVFEJLESZTÉSRE	353
Sejko Anasztázia: A PEDAGÓGIAI PROGNOZIS TECHNOLOGIÁJA A FELSŐFOKÚ EGÉSZSÉGÜGYI OKTATÁSBAN	367
Simon Gabriella: A KEZDŐ PEDAGÓGUSOK MENTORI TÁMOGATÁSÁNAK HUMANISZTIKUS MODELLJE	373
Szilágyi Iván – Marinec Nagyija: A DEMOKRATIKUS OKTATÁSMENEDZSMENT MODELLJEI A VILÁG VEZETŐ ORSZÁGAIBAN	401
Szilágyi László: A NYELVTANULÁSI STRATÉGIÁK MINT MÓDSZER ALKALMAZÁSA AZ IDEGENNYELVTANULÁSBAN ÉS -TANÍTÁSBAN	409

Szontágh Pál Iván: PEDAGÓGUSJELÖLTEK ÁLTAL VÁL- LOTT ÉS KÖVETETT ETIKAI ÉRTÉKEK	419
Taskovics Okszana: ONLINE CSOPORTOK SZEREPE A NYELVOKTATÁSBAN	429
Tokai Dalma: TEHETSÉGEK EGYÉNI FEJLESZTÉSE.....	437
Török Tamás: A PEDAGÓGIAI GYAKORLAT A SELYE JÁ- NOS EGYETEM TANÁRKÉPZŐ KARÁN	447
Vizáver Árpád: EGÉSZSÉGES ÉLETMÓDRA NEVELÉS A HALLGATÓK SPORTBAN ELÉRT EREDMÉNYESSÉ- GÉNEK NÖVELÉSÉVEL	455
Zorocskina Tatjana: A SZAKEMBERKÉPZÉS RENDSZERE NAGY-BRITANNIÁBAN	461
A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐ- ISKOLA MESTERKÉPZÉSÉBEN RÉSZT VEVŐ TANÍTÓ SZAKOS HALLGATÓINAK A PUBLIKÁCIÓI	465
Bábel Zsuzsanna: A MAGZAT ELVESZTÉSE MINT KRÍZIS- HELYZET.....	467
Fekete Evelin: AZ ÓVODÁS GYERMEK ÉRZELMI INTELLI- GENCIÁJÁNAK FEJLESZTÉSE MESÉKKEL	475
Hete Klára Annabella: A SZOCIALIZÁCIÓ ÉS ALKALMAZ- KODÁS MÉRFÖLDKÖVEI AZ ÓVODÁSKORÚ GYER- MEK ÉLETÉBEN	485
Mészáros Renáta: KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS KAMASZOK KÖRÉBEN	493
Mitro Livia Etelka: TÁRSAS KAPCSOLATOK KISISKOLÁS- KORBAN	503
Molnár-Hrábcsák Éva: JÁTSSZ VELEM! BÁBKÉSZÍTÉS, BÁBOZÁS 1. OSZTÁLYOS GYEREKEKKEL ÉS SZÜ- LEIKKEL	515
Nagy Nikoletta: A TANÓRAI KOMMUNIKÁCIÓ ÉS AZ AL- KALMAZOTT MUNKAFORMA ÖSSZEFÜGGÉSEINEK VIZSGÁLATA ALSÓ TAGOZATBAN	525

ЗМІСТ

Борочі Агнеш: ШЛЯХ ВЧИТЕЛЯ-ПОЧАТКІВЦЯ В ТІНІ «ЧОРНОЇ ПЕДАГОГІКИ».....	21
Бергхауер-Олас Емьовке: МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МЕТОДОМ КІНЕТИЧНОГО ШКІЛЬНОГО МАЛЮНКУ	31
Біда Олена: ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	41
Чейке Катерина: СТАНОВИЩЕ РОМСЬКИХ УЧНІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПЕРЦЕПЦІЇ.....	47
Човрій Софія: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ НА ЗАКАРПАТТІ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА ОСНОВІ АРХІВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	57
Чопак Єва: ФОРМИ ПРОЯВУ АЛЬТРУЇЗМУ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	65
Джанда Галина: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ	77
Фонаі Мігаль: ВКЛЮЧЕННЯ ДО СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ.....	85
Гонда Жужа: ОБРОБКА ЦИФРОВОГО ТЕКСТУ У ПІДГОТОВЦІ УГОРСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ.....	93
Греба Ілдіко – Кноблех Беата: РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	103
Гнатик Катерина: МОЖЛИВІ НЕДОЛІКИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИВЧЕННЯМ УГОРСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ, ОЧИМА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ	111
Голлоші Гойнолка Жужанна: ОСОБИСТІСНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ, СПРЯМОВАНА ПРОТИ «ВІДСІВУ» В ПОЧАТКОВІЙ ЛАНЦІ ОСВІТИ	119
Голлоші М. Цецилія: МЕНТАЛЬНА ГІГІЄНА СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ	127
Горват Кінга: ВИКЛИКИ ПЕРЕД АБІТУРІЄНТАМИ З ТОЧКИ ЗОРУ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ.....	135

Горват Кінга – Товт Петер: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗІВ НА ІДЕАЛЬНІ ІНТЕРАКЦІЙНІ МОДЕЛІ ВИКЛАДАЧІВ	159
Густі Ілона: ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК КЕРОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПІДГОТОВЦІ АНГЛІЙСЬКИХ ФІЛОЛОГІВ	171
Югас Валерія: ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ SIGHT WORD У РОЗВИТКУ ЧИТАННЯ УГОРСЬКОЮ МОВОЮ	179
Кірдан Олександр: ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	189
Кіш Юліанна: ШКІЛЬНА ТА ПОЗАШКІЛЬНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ У ДЗЕРКАЛІ ЗАКОНІВ ПРО ОСВІТУ.....	193
Конц Тімея: МОРАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ ЛІТЕРАТУРИ	203
Коврей Дора – Агрощенко Тетяна: ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В ПОЛКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	213
Кучай Тетяна – Кучай Олександр: ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ І КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	219
Кузьмінський Анатолій: РОЛЬ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ ФАХІВЦЯ СОЦІОНОМІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ ЯК ЗАСІБ РЕЗИСТЕНТНОСТІ ПСИХОСОМАТИЧНОМУ ВИГОРАННЮ.....	223
Лебович Вікторія: ПРО ПОЕМУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА «СОН» ІНАКШЕ.....	233
Маргітич Маріанна: ЗАПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ	241
Мартон Шара: ТКО1114.....	247
Молнар Федір: ОСВІТНЄ СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ НАРОДНИХ ШКІЛ БЕРЕЗЬКОГО АРХІДІЯКОНСЬКОГО ОКРУГУ У 1840-Х РОКАХ	255

Монуш Ференц: ЦИВІЛІЗАЦІЯ – ЯК ДАЛІ? ПОСЛІДОВ- НІСТЬ У ВИХОВАННІ СТАЛОСТІ В СЕРЕДНІЙ ТА ВИЩІЙ ОСВІТІ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	265
Надь Едіт: ЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ДИСТРЕСУ У РОБОТІ .	275
Надь Дьєрдь: ЕФЕКТИВНІ ЗАСОБИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗНАЇНЬ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА.....	285
Надь Мелінда – Штрелл Терезія – Сорко Ласло – Захатнянсь- ка Марія – Порачова Янка: ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ВИ- ХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ФАКУЛЬТЕТУ ПІД- ГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ЯНОША ШЕЙЕ	295
Нарої Марта: РОЛЬ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЧУТЛИВОСТІ МОЛОДІ.....	305
Орос Ільдико: ГАРМОНІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ФОРМАЛЬ- НИХ І НЕФОРМАЛЬНИХ ПЕРІОДІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОРΟΣЛОГО НАСЕЛЕННЯ.....	315
Поллої Каталін: ЗАКАРПАТСЬКІ УГОРЦІ В ЛАБІРИНТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	321
Полої Марія: ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ В ОПЛАТІ ПРАЦІ: ВИБІР КАР'ЄРИ ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ	333
Павлович Юдіта: ФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ РАННЬОЇ ІН- ШОМОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ ХХ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	343
Піллар Гренвілл: ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВВІД- НОГО ІНТЕГРАТИВНОГО МУЛЬТИСЕНСОРНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МОВИ	353
Шейко Анастасія: ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОГНО- ЗУВАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ.....	367
Шімон Габрієлла: ГУМАНІСТИЧНА МОДЕЛЬ МЕНТОР- СЬКОЇ ПІДТРИМКИ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКІВЦІВ	373
Силадій Іван – Маринець Надія: ОСНОВНІ МОДЕЛІ ДЕ- МОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В ПРО- ВІДНИХ КРАЇНАХ СВІТУ	401
Сіладі Василь: ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЙ ОВОЛО- ДІННЯ ІНШОМОВНОЮ ЛЕКСИКОЮ ЯК МЕТОДУ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	409

Сонтаг Пал Іван: ЕТИЧНІ ЦІННОСТІ КАНДИДАТІВ У ВЧИТЕЛІ	419
Ташкович Оксана: РОЛЬ ОН-ЛАЙН ГРУП У ВИКЛАДАННІ МОВИ	429
Токаї Далма: ІНДИВІДУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ	437
Терек Томаш: ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА НА ПЕДАГОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. ЯНОША ШЕЙЕ.....	447
Візавер Арпад: ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ: УДОСКОНАЛЕННЯ СПОРТИВНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	455
Зорочкіна Тетяна: СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ	461
ПУБЛІКАЦІЇ СТУДЕНТІВ МАГІСТРАТУРИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПОЧАТКОВА ОСВІТА» ЗАКАРПАТСЬКОГО УГОРСЬКОГО ІНСТИТУТУ ІМ. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ П.....	465
Бабел Жужанна: ВТРАТА ВАГІТНОСТІ ЯК ЖИТТЄВА КРИЗОВА СИТУАЦІЯ	467
Фекете Евелін: КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА	475
Гете Клара Аннабелла: ПЕРІОДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЇ У ЖИТТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	485
Мейсарош Рената: РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН У ПІДЛІТКІВ	493
Митро Лівія-Етелка: СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ.....	503
Молнар Грабчак Єва: ГРАЙСЯ ЗІ МНОЮ! ВИГОТОВЛЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНИХ ЛЯЛЬОК З ДІТЬМИ ТА ЇХ БАТЬКАМИ У ПЕРШОМУ КЛАСІ	515
Надь Ніколетта: ВИВЧЕННЯ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ КОМУНІКАЦІЄЮ ТА ІНШИМИ ФОРМАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС УРОКУ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ.....	525

CONTENT

Baracsi, Ágnes: GRADUATES IN THE SHADOW OF „BLACK PEDAGOGY”	21
Berghauer-Olasz, Emőke: KINETIC SCHOOL DRAWING AS A METHOD OF REVEALING HIDDEN SOCIAL RELATIONSHIPS.....	31
Bida, Olena: TRAINING FUTURE PROFESSIONALS FOR HEALTH SAVING ACTIVITIES	41
Cséke, Katalin: THE TEACHERS’ PERCEPTIONS OF THE SITUATION OF ROMA STUDENTS.....	47
Csoóri, Zsófia: PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL PEDAGOGICAL EDUCATION IN TRANSCARPATHIA IN LATE 18 TH – THE FIRST HALF OF 20 TH CENTURY IN THE CONTEXT OF ARCHIVE SOURCES	57
Csopák, Éva: ALTRUISM DISPLAY AMONG PRESCHOOL CHILDREN.....	65
Dzsanda, Galina: CURRENT PROBLEMS OF UKRAINIAN LANGUAGE LEARNING IN ETHNIC MINORITY SCHOOLS IN THE CONTEXT OF BILINGUALISM	77
Fónai, Mihály: INCLUSION IN THE CLASSROOM AND SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS	85
Gonda, Zsuzsa: DIGITAL ADAPTATION OF TEXTS IN HUNGARIAN TEACHER TRAINING.....	93
Greba, Ildikó – Knobloch, Beáta: DEVELOPMENT OF INCLUSIVE EDUCATION IN UKRAINE.....	103
Hnatik, Katalin: THE POTENTIAL PITFALLS OF HUNGARIAN AS A FOREIGN LANGUAGE LEARNING	111
Hollósi, Hajnalka Zsuzsanna: PERSONALIZED DIFFERENTIATION IN PRIMARY EDUCATION AGAINST DROP-OUT.....	119
Hollósi M., Cecília: THE ROLE OF MENTALHIGENICS IN THE LIFE OF COLLEGE STUDENTS (OR WHAT CAN A PSYCHOLOGYST DO WHEN NOT TEACHING?).....	127
Horváth, Kinga: THE CHALLENGES FACING HIGHER EDUCATION IN PROFESSIONAL ORIENTATION	135

Horváth, Kinga – Tóth, Péter: FUTURE TEACHERS' VIEWS ON THE INTERACTION STYLE OF AN IDEAL PEDAGOGUE IN THE LIGHT OF AN EMPIRICAL RESEARCH.....	159
Husztí, Ilona: THE APPLICATION OF OBSERVATION AS A FOCUSED ACTIVITY IN ENGLISH TEACHER TRAINING.....	171
Juhász, Valéria: APPLICATION OF THE "SIGHT WORD" READING TEACHING METHOD IN THE READING DEVELOPMENT OF HUNGARIAN PUPILS.....	179
Kirdan, Alexander: PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS OF ECONOMIC SECTOR IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE REPUBLIC OF POLAND AND UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS	189
Kiss, Julianna: ASPECTS OF CURRICULAR AND EXTRACURRICULAR ART EDUCATION IN UKRAINE IN LIGHT OF EDUCATIONAL LAW	193
Koncz, Tímea: CONVENTIONAL EDUCATION OF PRESCHOOLERS WITH THE HELP OF LITERATURE	203
Kóré, Dóra – Atroschenko, Tetiana: FORMING THE PERSONALITY OF THE FUTURE PEDAGOGUE IN THE MULTICULTURAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF HIGHER EDUCATION.....	213
Kuchai, Tetiana – Kuchai, Oleksandr: PREPARING SPECIALISTS FOR PROFESSIONAL WORK BY MEANS OF COMPUTER AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES.....	219
Kuzminskyi, Anatoliy: THE ROLE OF SELF-MANAGEMENT OF SPECIALISTS IN THE SOCIONOMIC PROFESSION AS A MEANS OF RESISTANCE TO PSYCHOSOMATIC BURNOUT.....	223
Lebovics, Viktória: ON TARAS SHEVCHENKO'S «COH (DREAM)» IN A DIFFERENT WAY	233
Margitics, Marianna: THE APPLICATION OF ICT IN EDUCATION	241
Márton, Sára: TKO1114	247
Molnár, Ferenc: THE GREEK CATHOLIC EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF MUNKÁCS (MUKACHEVO) EPARCHY IN THE MID-19 TH CENTURY	255

Mónus, Ferenc: WHICH DIRECTION TO FOLLOW, HUMAN CIVILIZATION? – SUSTAINABILITY EDUCATION EMPHASES IN THE PUBLIC AND HIGHER EDUCATION AT THE EARLY 21 TH CENTURY	265
Nagy, Edit: THE SIGNIFICANCE AND CONSEQUENCES OF WORK-RELATED DISTRESS	275
Nagy, György: EFFECTIVE COMMUNICATION OF KNOWLEDGE IN ENVIRONMENTAL EDUCATION.....	285
Nagy, Melinda – Strédl, Terézia – Szarka, László – Zahatňanská, Mária – Poráčová, Janka: TOLERANCE AND TOLERANCE EDUCATION AT FACULTY OF EDUCATION OF J. SELYE UNIVERSITY.....	295
Nárai, Márta: THE ROLE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN SOCIAL SENSITIZATION OF YOUNGSTERS.....	305
Orosz, Ildikó: HARMONIZING LEARNING ACTIVITY OF ADULT POPULATION	315
Pallay, Katalin: TRANSCARPATHIAN HUNGARIANS IN THE MAZE OF UKRAINIAN EDUCATION POLICY	321
Pallay, Mária: REVISITING THE GENDER WAGE GAP: GENDER AND CAREER CHOICE	333
Pávlovics, Judit: EARLY FOREIGN LANGUAGE EDUCATION CONTENT FORMATION IN UKRAINE AT THE END OF THE 20 TH AND AT THE BEGINNING OF THE 21 ST CENTURY	343
Pillar, Granville: AN EMPIRICAL INVESTIGATION INTO THE EFFECTS OF INTEGRAL MULTI-SENSORY INPUT ON LANGUAGE DEVELOPMENT: A CASE STUDY.....	353
Sheyko, Anastasiya: TECHNOLOGY OF PEDAGOGICAL PROGNOSIS IN THE ESTABLISHMENTS OF HIGHER MEDICAL EDUCATION	367
Simon, Gabriella: THE HUMANISTIC MODEL OF MENTORING OF NOVICE TEACHERS	373
Szilágyi, Iván – Marinec, Nadia: MAIN MODELS OF DEMOCRATIC EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE LEADING COUNTRIES OF THE WORLD	401
Szilágyi, László: LANGUAGE LEARNING STRATEGIES IN INDEPENDENT LANGUAGE LEARNING.....	409

Szontagh, Pál Iván: THE ETHICAL ATTITUDES OF TEACHER CANDIDATES	419
Taskovics, Okszána: THE ROLE OF ONLINE GROUPS IN LANGUAGE TEACHING	429
Tokai, Dalma: INDIVIDUAL DEVELOPMENT OF GIFTED YOUTH.....	437
Török, Tamás: PEDAGOGICAL PRACTICE AT THE FACULTY OF EDUCATION OF J. SELYE UNIVERSITY	447
Vizáver, Árpád: HEALTHY LIFE STYLE EDUCATION: DEVELOPING STUDENTS' ATHLETIC SKILLS.....	455
Zorochkina, Tetiana: THE SYSTEM OF PROFESSIONAL EDUCATION IN GREAT BRITAIN	461
RESEARCH PAPERS OF STUDENTS STUDYING FOR MASTER'S DEGREE IN PRIMARY EDUCATION OF FERENC RÁKÓCZI II TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN COLLEGE OF HIGHER EDUCATION.....	465
Bábel, Zsuzsanna: PREGNANCY STOP AS A LIFE CRISIS	467
Fekete, Evelin: PRESCHOOLER'S EMOTIONAL INTELLIGENCE DEVELOPMENT BY MEANS OF TALES	475
Hete, Klára Annabella: MILESTONES OF SOCIALISATION AND ADAPTATION IN THE LIFE OF PRESCHOOL CHILDREN	485
Mészáros, Renáta: COMMUNITY BUILDING AMONG TEENAGERS.....	493
Mitro, Livia Etelka: SOCIAL RELATIONSHIPS AT EARLY SCHOOL AGE	503
Molnár-Hrábcsák, Éva: PLAY WITH ME! – MAKING PUPPETS, PUPPETING FOR FIRST FORM KIDS AND THEIR PARENTS.....	515
Nagy, Nikolett: EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN CLASSROOM COMMUNICATION AND CLASSROOM WORK ORGANISATION IN PRIMARY EDUCATION.....	525

A MAGZAT ELVESZTÉSE MINT KRÍZISHELYZET

Bábel Zsuzsanna

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
zsuzsababel81@gmail.com

Abstract

Loss and mourning are inherent in human life. We can lose a job, we can divorce but the biggest loss, however, is the loss of a loved one. It always causes grief and the way we live through it is individual. This list includes the loss of fetus because it is difficult to deal with our feelings in case of death of our close relative. Women who undergo abortion are not expected to experience any negative feelings since people think that this grief is not so deep because the fetus has not been born yet. The literature contradicts this and the reports of women who have gone through this process. The majority of women need help to process trauma caused by such a serious loss.

Key words: *loss, grief, abortion, grieving process, the role of the family, crisis, religiosity, community.*

Absztrakt

A veszteség és a gyász az emberi élet velejárója. Veszteségként élhetjük meg egy munkahely elvesztését, egy válást, de a legnagyobb veszteség mégis egy szeretettünk elvesztése. Ezt mindig komoly gyászfolyamat követi, melynek a feldolgozása egyénfüggő. Ebbe a felsorolásba beletartozik a magzat elvesztése is, hiszen ezt ugyanolyan nehéz átélni és feldolgozni, mint egy közeli hozzátartozónk halálát. Mégis az abortuszon átesett nőktől mintha mást várnának el, mintha azt éreztetnék velük, hogy ez a gyász nem olyan mély, hiszen a magzat meg sem született még. Ennek ellentmond a szakirodalom és azoknak a nőknek a beszámolóit, akik átmentek ezen a folyamaton. Szinte valamennyiüknek segítségre van szükségük ahhoz, hogy feldolgozzák azt a traumát, amit ez a súlyos veszteség okoz. Ez a segítség sokszor nem kell, hogy más legyen, mint egy odafordulás, egy őszinte meghallgatás, egy olyan személy, akinek őszintén elmondhatják mindazt, ami a lelkük mélyén van. Sokszor már ez is óriási segítséget jelent ahhoz, hogy ezek a nők elinduljanak a gyógyulás útján.

Kulcsszavak: *veszteség, abortusz, gyászfeldolgozás, a család szerepe, krízishelyzet, vallásosság, közösség.*

Az ember életének a velejárója, hogy veszteségeket kell elszenvednie. Az ember számára veszteségérzést okoz minden olyan dolognak vagy tulajdonságnak az eltűnése, megszűnése, amely az egyén számára fizikai, érzelmi vagy pszichológiai szempontból jelentős volt (Kömlösi 1992). Bár a veszteség minden egyénnél szubjektív dolog, egyben azért a kutatások is megegyeznek: a legnagyobb veszteségnek az egyén számára egy fontos személynek a halála számít. A veszteség tipikus fajtái közé sorolható a halálkozás következtében elszenvedett veszteség. Ebbe beletartozik a halvaszülés, vetélés vagy abortusz is (Kömlösi 1992). Az anya az abortuszt követően azokon a gyászreakciókon és fázisokon megy keresztül, mint az az ember, aki valamelyik szerettének a halálát próbálja meg feldolgozni. 4 fázisa van ennek a folyamatnak: a) sokkos állapot – ez a hitetlenkedés és a realitás tagadásának állapota; b) tiltakozás – a düh, a bánat és a büntudat hullámokban váltakozik; c) kétségbeesés – az egyén gondolatait leköti az elveszített személy (édesanyáknál az elveszített magzat) és mindeközben megpróbálnak a mindennapi teendőikbe menekülni; d) gyógyulás – ebben

a szakaszban, a normális gyászfeldolgozáson átesett egyén már képes újraépíteni a kapcsolatait, új célokat tud kitűzni maga elé és már csak néha fájdalmas az, amin keresztülment.

Egy abortuszon átesett nő mindezen a folyamatokon és szakaszokon átmegy anélkül, hogy tudná mi is történik vele valójában. Abban viszont, hogy egészséges gyászreakció folytán eljusson a gyógyulásig, óriási szerepe van a családnak, amely körülveszi. A család, és főleg a házastárs az, aki segíteni tud ebben az esetben. Kutatási adatok bizonyítják, hogy a házasságban élők között kisebb a halálozási arány és a megbetegedések is, mint azoknál, akik egyedül élnek (Komlósi 1997). Ugyan így működik a tágabb család is, hiszen ún. „támogató rendszerként” hat az egyénre.

A családnak mint „támogató rendszernek” több funkciója is van: 1) a világra vonatkozó információk összegyűjtése és terjesztése; 2) visszajelentő-útmutató rendszer; 3) a világról kialakuló kép, az életfilozófia forrása; 4) a problémák megoldásában eligazít és közbenjár; 5) gyakorlati és konkrét segítség forrása; 6) a pihenés és regenerálódás színtere; 7) referencia- és kontrollcsoportként hat; 8) az identitás forrása; az érzelmi teherbírást fokozza.

Mentálhigiénés megközelítésből nézve a család segítő szerepei közül talán e legutóbbi a leglényegesebb. Az érzelmi teherbírástól függ ugyanis, hogy a személy hogyan tud megbirkózni a különböző nehézségekkel. Már az előbb is említettem, hogy minden ember átesik élete során különböző kríziseken, ami sok energiát igényel az egyéntől. A krízisek pedig nagyon sokszor végződnek veszteséggel, mint pl. a szeretett személy elvesztése, a mi esetünkben a magzat elvesztése, az abortusz ténye. Az ilyen eseményeknek a feldolgozása hosszabb folyamat, melyben nagyon sokat tud segíteni a család azáltal, hogy biztonságot és stabilitást nyújt. Szeretetével körülveszi és erősíti a veszteséget elszenvedő egyént, a mi esetünkben az abortuszon átesett anyát, feleséget. A krízishelyzetek feldolgozásának folyamatában a családra több szerep is hárul:

- a krízisek negatív érzelmeket hoznak elő az egyénben, ilyen lehet a szorongás vagy düh, az én kliensem esetében megfigyelhető a szégyenérzet és a bűntudat érzése is. Ilyen esetben a család támogató rendszere az, ami segíteni tud abban, hogy az egyén harcolni tudjon ezek ellen a negatív érzések ellen;
- a krízishelyzetben lévő ember frusztrálttá válhat, cselekedetei nem állnak összhangban az egyén addigi viselkedésével, regresszív irányba fordul. Ebben az esetben az is elég, ha a család a szolidaritását fejezi ki a családtag felé, ezáltal javíthat a frusztrációs viselkedésén;

- ha a krízis veszteséggel zárul, ennek feldolgozása hosszadalmasabb folyamat az egyén számára. Ebben az esetben a család az, ami szeretetével oldani tudja a lelki gyászmunka folyamatát;
- egy szeretett személy elvesztése (fokozottan igaz ez véleményem szerint akkor, ha saját magzatát veszíti el egy anya) az értéktelenebbé válás érzését válthatja ki a személyből. Ekkor kell igazán helyén lenniük a családtagoknak, hogy tisztelettel tudják továbbra is kezelni az egyént, erősíteni önbecsülésében.

Az viszont kétségtelen, hogy „a család épségén, stabilitásán és integráltságán múlik, hogy e segítő funkciók mennyire érvényesülnek benne” (Komlói 1997). Hogy ki segíthet ebben az esetben? Nyilván az első a család, ahogyan azt már fentebb is említettem.

A család mellett a vallás egy másik olyan tényező, ami sok más mellett, szintén segíteni tud az egyénnek a problémák megoldásában, a krízishelyzetek kezelésében. Bizonyított tény, hogy a vallásos személyek könnyebben tudnak megbirkózni a stresszhelyzetekkel. A gyással való megküzdésben, annak különböző módszerei közül a vallásos megküzdés az egyik leghatékonyabb (Kövi et al. 2015). A vallás és a megküzdés (coping) vitathatatlanul kapcsolatban van egymással. A vallásos személyek sikeresebben küzdenek meg a kialakult stresszhelyzetekkel és a veszteségeket is könnyebben kezelik, lelki egyensúlyuk könnyebben áll vissza. A vallás értelmet és célt ad a személynek, ezáltal segít a kialakult helyzet feldolgozásában. „A vallásos megküzdés segít a traumák feldolgozásában, a spirituális értelmezés pedig erőt adhat a személynek, hogy elfogadja azokat helyzeteket, amelyeken nem tud változtatni, segít neki a béke megtalálásában” (Kövi et al. 2015).

A másik a közösség, amelynek szintén szerepe van a gyászmunkában. Bár nem mindenki képes arra, hogy nagy közösség előtt megnyíljon, de ennek ellenére szükség lenne arra, hogy a közösség is segítse a veszteségen átesett személyt. Bár a mai világunkban már kevésbé van jelen, hogy a veszteséget átélt ember segítő társakra találjon egy közösségben, de néha az is elég, ha meghallgatják őt, ha megadják neki a lehetőséget, hogy elmondhassa bánatát (Komlói 1997).

Komlói írását olvasva „a veszteségek néhány tipikus fajtájáról” (Komlói 1992) fontosnak tartom megemlíteni azokat: halál általi veszteség (ebbe beletartozik a halvaszülés vagy az abortusz is); betegség – vagyis az egészség elvesztése; fogyatékoság, ez lehet fizikai vagy szellemi; válás; egzisztencia elvesztése; önértékelés és biztonságérzet vesztesége; bizalomvesztés; önbecsülés, megbecsülés, vágyak elvesztése.

Valamennyi veszteség komoly terhet jelent az egyén életére nézve, hiszen annak feldolgozása és elfogadása nehéz terhet jelent. Ezt bizonyítják azok a beszámolók is, amelyeket Singer írt le. Ezek az interjúk olyan nőkkel készültek, akik magzatukat, babájukat veszítették el. Ami közös valamennyiük történetében a számomra, az az, hogy mindannyian egyedül maradtak a gyászukkal. Egy idő után azt vesszük észre, hogy szinte elvárják tőlük, hogy lépjenek végre tovább és felejtsek el azt, ami történt velük (Singer 2006). Ez viszont egy hosszú folyamat, amelynek megvan a lépcsőfokai. Az abortusz első pillanatában az anya sokkos állapotba kerül. A veszteségre adott első reakció, amit elszenved ilyenkor, nem más mint a tagadás (Singer 2012). Nem tudja elfogadni, ami történt, és ez az állapot napokig eltarthat. Emellett meg kell birkóznia a kórházban eltöltött napokkal is, ami szintén nagy feladat. A kórházi légkör fokozza a tudatállapotot, főleg terhes nők esetében. Ha pedig abortusz következik be, akkor azzal is meg kell birkóznia az anyának, hogy elengedje a meg sem született magzatát. Sokszor ezzel a kórházi dolgozók nem is törődnek, hiszen nekik abban a pillanatban nem ez a feladatuk. De az édesanyának el kell engednie a gyermekét, még ha nem is születik élve erre a világra. A kórházból távozva megindul egy újabb folyamat, a gyászfeldolgozás. Eddig erre nem volt idő. Innen kezdve válik életszerűvé a helyzet, hiszen a szülők egyedül maradnak az átélt eseményekkel. Sokszor pillanatok alatt dől össze mindaz, amire hónapokig készültek. A gyászra adott reakciók különbözőek lehetnek. Van olyan vallomás, amely azt mondja el, hogy hosszú ideig nem volt képes férjével házas életet élni, attól rettegetve, hogy újra teherbe esik (Singer). Ami nehezé teszi a gyászolást az abortuszon átesett nők esetében az, hogy nincs mód arra, hogy elbúcsúzzanak magzatuktól. Ekkor segíteni tud minden olyan módszer, amit a szülők maguk találhatnak ki a fájdalom enyhítésére. Egyénfüggő, hogy kinek mi segít. Emellett az is sokat segít a szülőknek, ha a családtól vagy a baráti körtől kapnak támogatást. Akár családterápiát is lehet alkalmazni, amely különösen sokat segít a gyermekét vagy magzatát elvesztő szülők esetében (Pilling 2012).

Egy idő után az értelmét próbálják megkeresni annak, hogy miért történt velük az, ami történt. És miért pont velük történt? Amikor meg tudják magyarázni maguknak mindezt, ez szinte egyfajta előrelépés a jövőjüket illetően (Singer 2012).

De amíg idáig eljutnak, végigmennek egy gyászfolyamaton, amelynek különböző állomásai vannak. Bár minden eset más, és minden egyén másképpen reagál az őt ért veszteségre, azért van egy általános gyászfo-

lyamat, amelynek ismerete segít a gyászoló könnyebb megértésében, és támogatásában. A „normál gyász” fogalma a következő szakaszokat különíti el (Pilling 2012):

- anticipációs gyász, erről akkor beszélünk, ha a halál bekövetkezte előre látható volt, és ezáltal a hozzátartozók fel tudnak rá készülni valamilyen szinten. Egy abortuszon átesett nőnél is lehet ilyen, ha előre figyelmeztetik az orvosok erre, ha valamilyen rendellenességet tapasztalnak a terhességben;
- sokk, a halál hírére sokan tagadással válaszolnak, akár közömböseknek is tűnnek a kívülálló szemében. Ez az időszak nem tart sokáig;
- kontrolált szakasz, ebben az időszakban úgy érezheti magát a gyászoló, mintha nem is vele történne meg mindez, ekkor döbben rá arra, hogy életét az elveszített személy nélkül kell tovább élnie. Vagy az elveszített magzata nélkül;
- tudatosulás, ez az időszak a gyász legnehezebb szakasza. A gyászoló lassan szembenéz a helyzetével és előtörnek az érzései. A szomorúság haraggá változik, ami irányulhat emberekre, de magára Istenre is. Ebben az időszakban érezhető a személyben a feszültség, ingerlékenység, akár testi tünetek is felléphetnek, rosszullet, fejfájás, alvászavar;
- átdolgozás, lassan megjelennek az elveszített személlyel kapcsolatos szép emlékek, itt érzi először a gyászoló, hogy meg tud birkózni a helyzetével. Ez a folyamat több hónapig is eltarthat, míg idáig eljut;
- adaptáció, azt jelenti, hogy a gyászoló újra büntudat nélkül tud élni. Nem azt jelenti, hogy elfelejtette a halottját, hanem azt jelenti, hogy a halott emlékével úgy tud együtt élni, hogy az ne zavarja őt normál életvitelében (Pilling 2012).

Míg egy abortuszon átesett nő eljut idáig, akár évek is eltelhetnek. A veszteségre adott reakció mindig egyéni. Tehát a gyász is mindig egyéni. De ha a gyászfolyamat normál mederben folyik le, akkor ez építő jellegű is lehet az egyén számára (Singer 2012).

A kliensem egy harmincas éveinek elején járó fiatal nő volt. Rendezett családi állapot, boldog párkapcsolat. A terhessége elején minden rendben volt, de pár hónap múlva kiderült, hogy valami gond van. Majd bekövetkezett a magzat elvesztése. A beszélgetések előtt megegyeztünk abban, hogy semmi olyan nem fog történni, amit a kliens nem szeretne, semmi olyanról nem kell beszélnie, amiről ő maga nem akar beszélni. Talán ezek azok a varázsszavak, amelyek elősegítették a beszélgetések menetét. Láttam rajta,

milyen mély nyugalommal beszélt mindarról, ami vele történt. Hiszen önszántából mondhatott el olyan dolgokat, amelyek lelke legmélyét érintették és sebeztek meg.

Nagyon sok olyan nő van, aki hasonló élethelyzetben megy keresztül. Számát nem tudni azoknak, akik nem is mernek beszélni arról, amit megtapasztaltak. Pedig a szakirodalmi áttekintés során is világossá vált számomra, hogy az abortusz ugyanolyan tragikus élethelyzet, mint a halál általi veszteség, vagy a különböző krízishelyzetek okozta nehézségek. Csak valahogy ezt másképp kezelik. Sokszor elvárják a gyászoló anyától, hogy mihamar lépjen túl a veszteségen, hiszen meg sem született a gyermek, akkor meg mit kell annyit beszélni róla? Élje tovább az életét úgy, mintha semmi nem történt volna. Pedig ennek a gyászfolyamatnak is végig kell élni minden fázisát ahhoz, hogy normális életet tudjon élni az anya, hogy fel tudja dolgozni azt a fájdalmat, amit a gyermeke elvesztése okozott a számára. A segítő beszélgetések alatt észrevehető, mennyi sokat segít, hogy beszélhet a kliens fájdalmáról. Ahogy telnek a napok és a hetek, ahogy halad előre a gyászfeldolgozásban, egyre könnyebben beszél a megtörtént eseményekről és ezáltal egyre bizakodóbban látja az előtte álló napokat. Eleinte csak a következő napot tudja megtervezni, de később már azt is látja, milyen életet tud élni a továbbiakban. El kell telni egy bizonyos időnek, amíg idáig eljut, meg kell tanulnia együtt élni azzal az eseménnyel, amit soha többé nem tud megváltoztatni és nem tud meg nem történné tenni.

Mint mentálhigiénés segítő szakember azt mondhatom, hogy nem könnyű feladat a miénk. A klienseink a problémájuk megoldóját látják bennünk. Meglehetősen nehéz feladat megértetni velük, hogy nem mi vagyunk a probléma megoldásának a kulcsa, hanem ők maguk. A megoldás bennük van, csupán fel kell ismerniük. Ez az a feladat, ami a segítő szakemberre hárul egy klienskapcsolatban: támogatni a kliensét abban, hogy megtalálja azokat az erőforrásokat, amelyek segítik őt a továbblépésben, megerősíteni abban, hogy merjen változtatni, ha kell, hozzon meg olyan döntéseket, amelyek könnyebbé teszik további életét.

A legnagyobb tanulság, amit levonhatunk, az az, hogy vannak olyan dolgok az életünkben, amin nem tudunk változtatni és ahelyett, hogy a megoldást keresnénk, inkább fogadjuk el úgy az életünket, ahogy az van. Hiszen valamikor az a megoldás egy problémára, hogy nincs megoldás. És ha ezt megértettük, könnyebb lesz vele együtt élni.

Hivatkozott irodalom

- Bagdy E. (2000): Fejlődéslelektan az életfolyamaton át. In: *Pszichoterápia*. IX. évf. pp. 263–296., <https://forraskozpont.kre.hu/>. Letöltve: 2017.10.10.
- Tringer L. (2007): *Empátia és verbalizáció a gyakorlatban*. Magyar Viselkedéstudományi és Kognitív Terápiás Egyesület, Budapest. pp. 50–53. <https://forraskozpont.kre.hu/>. Letöltve: 2017.10. 02.
- Komlósi P. (1997): *A család támogató és károsító hatásai a családtagok lelki egészségére* <https://forraskozpont.kre.hu/>. Letöltve: 2017.10.11.
- Komlósi P. (1992): Veszteségek kezelése a családban. <https://forraskozpont.kre.hu/>, Letöltve: 2017.10.12.
- Kövi Zs.–Grezsa F.–Kása D.–Mirnic Zs.–Rózsa S.–Vargha A.–Koós T.,–Vass Z. (2015): A vallásosság és a lelki jólét alakulása általános- és középiskolásoknál. In: *Vallástudományi Szemle*, 2015. pp. 3–4. <https://forraskozpont.kre.hu/>. Letöltve: 2017.10.15.
- Pilling J. (2012): *A gyász lélektana és a gyászolók segítésének lehetőségei*, Semmelweis Egyetem, Magatartástudományi Intézet. semmelweis.hu/klinikai-pszichologia/files/2012/.../Pilling-János-A-gyász-lélektana.pdf Letöltve: 2017.10.30.
- Singer M. (2012): *Asszonyok álmában síró babák – születés és gyász*. Jaffa Kiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest.

Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти. Збірник наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», Берегове, 28–29 березня 2019 року / Редактори: Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк, Єва Гуттерер та Каталін Поллої – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2019. – 540 с.

ISBN 978-617-7692-33-0

Збірник містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Виклики XXI століття у сфері середньої та вищої освіти Східної та Центральної Європи в процесі реформування освіти», яка відбулася 28–29 березня 2019 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ.

УДК: 061.3(477.87)

К– 93

Наукове видання

ВИКЛИКИ ХХІ СТОЛІТТЯ У СФЕРІ СЕРЕДНЬОЇ
ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ СХІДНОЇ ТА ЦЕНТРАЛЬНОЇ
ЄВРОПИ В ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 28–29 березня 2019 року

Збірник наукових робіт

2019 р.

Редактори:

*Емьовке Бергхауер-Олас, Ілона Гаврилюк,
Сва Гуттерер та Каталін Поллої*

Коректура:

Ільдико Гріца-Варцаба, Маріанна Леврінци, Олександр Кордонець

Верстка:

Вікторія Товтін, Олександр Добош

Обкладинка:

Олександр Добош

На обкладинці: студенти спеціальностей «початкова освіта» та «дошкільне виховання» кафедри педагогії та психології. Фото зроблені Євою Чопак та Маргаритою Ешпан на кафедральних заходах.

Відповідальні за випуск:

Ільдико Орос, Олександр Добош

Видавництво та поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

88000, м. Ужгород, вул. Гагаріна, 36, e-mail: print@rik.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Підписано до друку 11.03.2019

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 43,5. Формат 70x100/16.

Замовл. №637. Тираж 300.